

Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom i nakon izvršavanja kazne zatvora u Republici Hrvatskoj

Janeković, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:629496>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Lucija Janeković

REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA
ZATVORENIKA TIJEKOM I NAKON IZVRŠAVANJA
KAZNE ZATVORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Katedra za kazneno pravo

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Aleksandar Maršavelski

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Lucija Janeković, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lucija Janeković, v.r.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. HRVATSKI ZATVORSKI SUSTAV	3
2.1. Općenito o hrvatskom zatvorskom sustavu	4
2.2. Svrha i cilj kažnjavanja.....	7
3. ZATVORENICI.....	10
3.1. Struktura zatvorske populacije.....	10
3.2. Prava zatvorenika.....	13
3.3. Praksa Europskog suda za ljudska prava	16
4. REHABILITACIJA	22
4.1. Rehabilitacija u materijalnom smislu.....	22
4.2. Priprema za otpust i postpenalna pomoć	24
5. RESOCIJALIZACIJA	27
5.1. Pravo na rad	27
5.2. Pravo na obrazovanje.....	31
6. ZAKLJUČAK.....	33
7. SAŽETAK	35
8. LITERATURA	37
9. POPIS SLIKA.....	40

1. UVOD

Kaže se da nitko istinski ne poznaje naciju sve dok nije boravio u njenom zatvoru. Naciju ne treba suditi po tome kako postupa sa svojim građanima koji se nalaze na vrhu, već s onima koji su na dnu.

N. Mandela: Dug put do slobode, 1994.

Na početku ovog rada stavljen je citat iz autobiografije poznatog Nelsona Mandele. Može se reći kako njegov citat budi razna pitanja o tome kakav je zapravo hrvatski zatvorski sustav te jesu li zakoni koji uređuju način izvršavanja kazne, a time posljedično utječu na rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika, samo mrtvo slovo na papiru ili ipak imaju dosljednu primjenu u praksi. Najrealniji uvid u stanje hrvatskih zatvorskih sustava može se dobiti od samih zatvorenika, a dalje prema Izvješćima Pučke pravobraniteljice, a konačno i prema presudama Europskog suda za ljudska prava. Iz navedenih izvora može se uočiti kako apsolutno postoji prostor za napredovanje, a čime će se onda pospješiti i rehabilitacija zatvorenika što bi trebalo dovesti do smanjenja kriminala i pojave recidiva. Nije samo dovoljan napredak na razini strukture zatvorskog sustava već je potrebno i senzibiliziranje javnosti. Istekom kazne zatvora, pojedinac napušta penalnu ustanovu te je na društvu da mu pruži „drugu šansu“, da ga odvрати od recidiva i poznatog puta kriminala te omogućiti reintegraciju u Zajednicu. Prigodno je spomenuti i citat Angela Andonova, bivšeg zatvorenika koji je tijekom izdržavanja kazne zatvora studirao, a i diplomirao na Pravnom fakultetu u Splitu, a on navodi: „Dužnost društva ne prestaje otpuštanjem zatvorenika“.¹

U nastavku bit će prikazana organizacijska struktura hrvatskog zatvorskog sustava, a razjasnit će se i razlika između svrhe kažnjavanja i svrhe izricanja kazne koja na prvi pogled djeluje istoznačno, no u naravi nije. Dalje će biti riječi o okosnici zatvorskog sustava, a to su zatvorenici i njihova prava. Prikazat će se statistički podaci iz 2022. godine kako bi se dobio što točniji uvid u zatvorsku populaciju u Republici Hrvatskoj. Presudama Europskog suda za ljudska prava pokušat će se izložiti temeljni problemi zatvorskog sustava, a to su prenapučenost pa time povezani loši uvjeti smještaja zatvorenika i nedostatak, odnosno nepružanje primjerene zdravstvene zaštite. Razjasnit će se pojam rehabilitacije u užem smislu odnosno rehabilitacije

¹ Andonov, A., *Primjena pojedinih odredaba Zakona o izvršavanju kazne zatvora Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 20, broj 1/2013, str. 116.

u materijalnom smislu te će se staviti naglasak na pravne posljedice kaznene osude koje u nekim slučajevima za pojedinca mogu imati devastirajuće učinke čak pritom gore nego samo izvršavanje kazne zatvora. Konačno, resocijalizacija podrazumijeva skup pojmova koji utječu na socijalnu inkluziju zatvorenika u društvo, no u ovom radu fokus će ipak biti na dva konkretna prava, a to su: pravo na rad i pravo na obrazovanje.

2. HRVATSKI ZATVORSKI SUSTAV

Prije svega, kako bi se dobio dojam o hrvatskom zatvorskom sustavu, valja dati osvrt na zatvorski sustav tijekom povijesti. Kazna oduzimanja slobode javlja se relativno kasno, krajem 18. stoljeća, dok su u razdoblju prije većinski dominirale fizičke kazne.² Čelijski ili izolacijski sustav izvršavanja kazne zatvora javlja se krajem 18. stoljeća, a temelji se na ideji izolacije odnosno osamljenja u cilju postizanja rehabilitacije zatvorenika.³ Također, izolacijom se nastojao spriječiti specifičan fenomen koji se javlja u zatvorskom sustavu, a to je tzv. kriminalna infekcija, odnosno negativan utjecaj određenih zatvorenika na preostale, a u kolokvijalnom govoru može se čuti kako se zbog tog fenomena govori da su „zatvori škole kriminala“. Glavno obilježje ovog sustava bilo je osamljenje koje je pratilo nemogućnost komunikacije među zatvorenicima što je ostavljalo značajne psihičke posljedice te je uspješnost rehabilitacije tijekom izvršavanja kazne bila upitna.

S druge strane, sredinom 19. stoljeća razvio se progresivni sustav izvršavanja kazne zatvora, a obilježje takvog sustava je činjenica da zatvorenik ima mogućnost svojevrsnog napredovanja tijekom izvršavanja kazne zatvora te je na taj način mogao ostvariti pravo na razne pogodnosti unutar zatvorskog sustava.⁴ Šeparović navodi kako je ova vrsta zatvorskog sustava specifična po tome što olakšava položaj zatvorenika jer što je bliži kraju izdržavanja kazne to mu je sloboda u zatvoru sve veća.⁵ Prigovor ovom sustavu u literaturi je opasnost od već spomenute kriminalne infekcije.⁶ Progresivni su se sustavi stoga isticali individualizacijom i humanizacijom tijekom izvršavanja kazne zatvora za razliku od prije opisanih čelijskih sustava, a veliki je naglasak stavljen upravo na rehabilitaciju i resocijalizaciju tijekom izdržavanja kazne zatvora. Zatvorski sustav Republike Hrvatske pripada u vrstu progresivnih sustava izvršavanja kazne zatvora.

Temeljni propis u Republici Hrvatskoj koji uređuje izvršavanje kazne zatvora za punoljetne počinitelje je Zakon o izvršavanju kazne zatvora⁷, a postoji još niz drugih zakonskih i

² Šeparović, Z., *Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003., str. 73.

³ Ivičević Karas, E., *Penitencijarno pravo*, Biblioteka *Monografije*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022., str. 8.

⁴ *Ibid.*, str. 11.

⁵ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 77.

⁶ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 11.

⁷ Zakon o izvršavanju kazne zatvora (dalje u tekstu: ZIKZ) Narodne novine, br. 14/21, 155/23

podzakonskih akata od kojih će se neki spominjati kasnije. Jedan od temeljnih problema hrvatskog zatvorskog sustava koje Andonov navodi je prenapučenost, a ističe da je posljedično s time povezana i činjenica nedostatka stručnog kadra odnosno kvalificiranog osoblja kako bi se postigla što uspješnija resocijalizacija i reintegracija u društvo po izdržavanju izrečene kazne.⁸ O prenapučenosti i opterećenosti zatvorskog sustava, kao i o poznatim presudama Europskog suda za ljudska prava bit će više riječi kasnije.

2.1. Općenito o hrvatskom zatvorskom sustavu

Kao što je već spomenuto, Zakon o izvršavanju kazne zatvora detaljno uređuje postupak i način izvršavanja kazne zatvora u Republici Hrvatskoj. ZIKZ propisuje kako je nadležno tijelo za izvršavanje kazne zatvora Ministarstvo pravosuđa, a ono djeluje putem unutarnje ustrojstvene jedinice nadležne za zatvorski sustav – upravne organizacije za zatvorski sustav.⁹ Organizacijsku strukturu zatvorskog sustava Uprave za zatvorski sustav i probaciju čine Središnji ured za zatvorski sustav, četrnaest zatvora, sedam kaznionica (uključujući Zatvorsku bolnicu u Zagrebu), dva odgojna zavoda te Centar za izobrazbu i Centar za dijagnostiku, a sveukupno zatvorski sustav čini 25 ustrojstvenih jedinica.¹⁰ Upravo zbog toga što je izvršavanje kazne zatvora i općenito funkcioniranje zatvorskog sustava od posebnog interesa za državu, Vlada Republike Hrvatske obvezna je jednom godišnje izvješćivati Hrvatski sabor o radu i stanju kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara u Republici Hrvatskoj.¹¹

U sjedištu Ministarstva pravosuđa i uprave uspostavljen je Središnji ured za zatvorski sustav Uprave za zatvorski sustav i probaciju koji se sastoji od unutarnjih jedinica koje su zatim organizirane s obzirom na razne poslove koji potpadaju u njihovu sferu.¹² Središnji ured za zatvorski sustav obavlja veliki broj poslova, a neki od njih su sljedeći: osiguranje uvjeta za

⁸ Andonov, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 102.

⁹ ZIKZ, čl. 9. st. 1.

¹⁰ Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-zatvorski-sustav-i-probaciju/zatvorski-sustav/6150> (10. kolovoza 2024.)

¹¹ ZIKZ, čl. 9. st. 3.

¹² *Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-01-05/093102/IZVJESCE_RAD_KAZNIONICA_ZATVORA_ODGOJNIH_ZAVODA_2022.pdf (10. kolovoza 2024.), str.5.

izvršavanje kazne zatvora, kazne maloljetničkog zatvora, istražnog zatvora te odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod, određivanje kaznionice ili zatvora u kojem će zatvorenik, nakon završene dijagnostičke obrade, nastaviti izdržavati svoju kaznu, donošenje odluke o upućivanju zatvorenika u ustanovu javnog zdravstva, premještaji zatvorenika tijekom izdržavanja kazne u drugu kaznionicu ili zatvor, sudjelovanje u provođenju postupaka izručenja i premještaja (transfera) zatvorenika iz Republike Hrvatske u drugu državu ili iz druge države u Republiku Hrvatsku, postupanje po predstavkama i pritužbama osoba lišenih slobode, maloljetnika kao i predstavkama i žalbama zaposlenika (državnih službenika i namještenika) kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara i dr.¹³

Kaznionice su posebne organizacijske jedinice Uprave za zatvorski sustav i probaciju. Služe za izvršavanje kazne zatvora koja je zatvoreniku izrečena u kaznenom postupku, zatim sigurnosnih mjera koje mogu biti izrečene uz kaznu zatvora i kazne maloljetničkog zatvora¹⁴. Opseg poslova koji potpadaju pod kaznionice je vrlo širok, a obuhvaćaju osiguranje kaznionica, a ujedno i održavanje unutarnjeg reda i nadzora, uključujući prehranu, smještaj, obrazovanje zatvorenika i organiziranje slobodnog vremena na koje zatvorenici imaju pravo tijekom izdržavanja kazne zatvora.¹⁵ Postoji jedno od mogućih razlikovanja u literaturi, a to je podjela kaznionica na zatvorene, otvorene i poluotvorene s obzirom na stupanj sigurnosti i slobodu kretanja zatvorenika.¹⁶ Kaznionica u Požegi jedina je kaznionica u kojoj se na izdržavanju kazne zatvora nalaze žene.¹⁷ U Republici Hrvatskoj uspostavljeno je sedam kaznionica: Kaznionica u Glini, Kaznionica u Lepoglavi, Kaznionica u Lipovici-Popovači, Kaznionica u Požegi, Kaznionica u Turopolju, Kaznionica u Valturi i Zatvorska bolnica u Zagrebu.¹⁸

Zatvori su posebna jedinica Uprave za zatvorski sustav i probaciju koja se po svojim zadaćama razlikuje od prethodno opisanih. Zatvori služe za izvršavanje mjere istražnog zatvora, kazne zatvora izrečene u kaznenom, prekršajnom i drugom sudskom postupku, uključujući osiguranja

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*, str. 6.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 13, broj 2/2006, 2006., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/130351> (24. kolovoza 2024.), str. 686.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/6565> (24. kolovoza 2024.)

zatvora i održavanja unutarnjeg reda kao i nadzora nad zatvorenicima.¹⁹ Također, kao i kaznionice, obavljaju poslove smještaja, prehrane, obrazovanje zatvorenika, organiziranja slobodnog vremena zatvorenika, organizacije rada i strukovne izobrazbe zatvorenika, zdravstvene zaštite osoba lišenih slobode i ostalih poslova.²⁰ Valja napomenuti kako su svi zatvori zatvorenog tipa za razliku od ranije spomenutih kaznionica.²¹ U Republici Hrvatskoj ustrojeno je četrnaest zatvora: Zatvor u Bjelovaru, Zatvor u Dubrovniku, Zatvor u Gospiću, Zatvor u Karlovcu, Zatvor u Osijeku, Zatvor u Požegi, Zatvor u Puli-Pola, Zatvor u Rijeci, Zatvor u Sisku, Zatvor u Splitu, Zatvor u Šibeniku, Zatvor u Varaždinu, Zatvor u Zadru i Zatvor u Zagrebu.²²

Odgojni zavodi sljedeća su posebna sastavnica Uprave za zatvorski sustav i probaciju, a njihova zadaća je izvršavanje odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod koje su izrečene tijekom kaznenog postupka maloljetnim počiniteljima, a osim toga obavljaju i druge poslove koji su potrebni za upravljanje i funkcioniranje zavoda.²³ U Republici Hrvatskoj postoje dva odgojna zavoda: odgojni zavod u Požegi i odgojni zavod u Turopolju.

Centar za dijagnostiku je specifična sastavnica Uprave za zatvorski sustav i probaciju, a nalazi se u sklopu zatvora u Zagrebu. U Centar za dijagnostiku upućuju se sve osobe koje su osuđene na kaznu zatvora koja je dulja od šest mjeseci, a s druge strane, osobe koje su osuđene na kaznu zatvora do šest mjeseci se u pravilu upućuju u zatvore najbliže mjestu prebivališta zatvorenika.²⁴ Opseg poslova podrazumijeva razne medicinske, socijalne, psihološke, socijalno-pedagoške i kriminološke obrade zatvorenika, a sa svrhom procjene kriminogenih rizika i tretmanskih potreba te predlaganja programa izvršavanja kazne kao i kaznionice, odnosno zatvora u kojoj će zatvorenik nastaviti izvršavati kaznu.²⁵

Centar za izobrazbu je također ustrojen kao sastavnica Uprave za zatvorski sustav i probaciju, a cilj Centra je izobrazba zaposlenika kaznionica, zatvora i drugih jedinica Uprave za zatvorski

¹⁹ ZIKZ, čl. 24. st. 1.

²⁰ *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 6.

²¹ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *op. cit.* u bilj. 16, str. 687.

²² Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/6566> (24. kolovoza 2024.)

²³ *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 6.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ ZIKZ, čl. 21. st. 6.

sustav i probaciju.²⁶ Može se reći kako stručno i sposobno osoblje olakšava i pospješuje rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika te je potrebno pridati edukaciji zatvorskog osoblja odgovarajuću važnost.

2.2. Svrha i cilj kažnjavanja

Opću svrhu kažnjavanja propisuje Kazneni zakon koji navodi: „Svrha kažnjavanja je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo.“²⁷ Može se uočiti kako je u navedenoj odredbi sadržano više različitih elemenata kao što su izricanje društvene osude, jačanje povjerenja građana, utjecaj na počinitelja i ostale te rehabilitacija počinitelja kao krajnja točka svrhe kažnjavanja. Time se može zaključiti kako svrha kažnjavanja uistinu je kompleksan i složen pojam koji valja sagledati s više različitih gledišta.

Svrha izvršavanja kazne zatvora prema ZIKZ-u je sljedeća: „uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima, čime se pridonosi zaštiti društvene zajednice.“²⁸ Neuspjeh u izvršavanju upućuje na neuspješnost čitavog kaznenopravnog sustava.²⁹ Valja napomenuti kako svrha kažnjavanja i svrha izvršavanja kazne nikako nisu istoznačne jer dok je prema ZIKZ-u svrha izvršavanja kazne osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi odnosno resocijalizacija i socijalna rehabilitacija, Kazneni zakon izdvaja različite elemente svrhe kažnjavanja te je ona zapravo

²⁶ *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 7.

²⁷ Kazneni zakon (dalje u tekstu: KZ) Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24., čl. 41.

²⁸ ZIKZ, čl. 3.

²⁹ Josipović, M., Tomašević, G., Tripalo, D., *NOVA ULOGA SUCA U IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 8, br. 2., 2001., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87083> (12. kolovoza 2024.), str. 85.

trojaka: retribucija, generalna i specijalna prevencija, a zatim resocijalizacija te time kazna zatvora ima punitivnu narav.³⁰

Cvitanović smatra kako „kazna ide za zloom ...*poena ad malum it* pa objašnjava kako time i kazna predstavlja institucionalizirano zlo koje pogađa počinitelja – *Qui male vixisti, male finiri meruisti* („Tko je zlo živio, zaslužio je zlo i završiti“).³¹ U literaturi se spominju različite teorije s obzirom na cilj odnosno svrhu koja se želi postići kažnjavanjem. Kovčo dalje navodi kako su tri najpoznatije pravne³² teorije: apsolutne, relativne i mješovite ili eklektične teorije.³³ Apsolutne teorije objašnjavaju kako je svrha kažnjavanja zapravo odmazda za onoga tko kažnjava, a ispaštanje za onoga tko je kažnjen, te da se na taj način kaznom vraća zlo koje je nanoseno kaznenim djelom.³⁴ S druge strane, relativne teorije spadaju u kasniji period evolucije u kojem društvo promišlja o suzbijanju kriminaliteta odnosno prevenciji i time napušta ideju osvete te zapravo kaznu koristi kao način zaštite društva od kriminaliteta – „kažnjava se da se u budućnosti ne bi grijehilo.“³⁵ Može se pretpostaviti kako mješovite odnosno eklektične teorije nastoje postići kompromis iz navedenih dviju dijametralnih teorija pa je time i polazište tih teorija da kazna mora imati više ciljeva.³⁶

Cvitanović smatra kako također postoje tri pravca u razmišljanjima, ali ih objašnjava pojmovima „retributivizam“, „utilitarizam“ i „kompromis“ te se one mogu svrstati u filozofske³⁷ teorije.³⁸ Prema tome, retributivna priroda kazne sastojala bi se u tome da sankcija mora odgovarati zahtjevima socijalne pravde odnosno da je funkcija kazne da zadovolji potrebu za pravdom te bi time zamijenila potrebu za osvetom.³⁹ Često se zna čuti termin pa čak i povik „Pravda je zadovoljena!“ primjerice po izricanju presude osuđeniku za kojeg društvo smatra da ga se ima kazniti primjerenom kaznom, a to bi upravo upućivalo na teoriju retribucije koju Cvitanović spominje. Utilitarizam, s druge strane, ne podržava tako surov, osvetoljubivi

³⁰ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 33.

³¹ Cvitanović, L., *Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, MUP RH, Policijska akademija, Zagreb, 1999., str. 12.

³² Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 59.

³³ Kovčo, I., *Kazna zatvora – zašto i kuda?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 8, br. 2, 2001., str. 118. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/129595>

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 56.

³⁸ Cvitanović, L., *op. cit.* u bilj. 31, str. 13.

³⁹ *Ibid.*

konzervativan stav retributivne teorije već je za pobornike te teorije svrha kazne korisnost.⁴⁰ Kazna u ovom konceptu stavlja naglasak na „popravljanje ljudi“ pa je se stoga opravdano smatra prekretnicom u razvitku kaznenog prava.⁴¹ Prema ovoj teoriji, kazna ne može biti sama sebi svrhom već iz nje treba proizlaziti korisna posljedica za pojedinca, ali i za društvo. Šeparović ističe kako je najvažnija posljedica kazne prema utilitarističkoj teoriji, preventivna – doprinos sprječavanja kaznenih djela.⁴² Može se zaključiti kako kompromisna teorija između tih dviju oprečnih pravaca predstavlja pravi izazov, ali i optimalno rješenje, s obzirom na to da niti jedan ekstrem ne može polučiti odgovarajuće rezultate. Dakle, kompromisna teorija sačinjavala bi se od elemenata retributivizma i utilitarizma.

Može se reći kako prevladava ustaljeno mišljenje da je cilj izricanja kazne zatvora opća i specijalna prevencija, ali s druge strane postoji opća zabrinutost javnosti zbog mogućnosti ponavljanja kaznenog djela.⁴³

⁴⁰ *Ibid.*, str. 15.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 58.

⁴³ Maloić, S., Jandrić Nišević, A., Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje?, *Kriminologija & socijalna integracija*, vol. 28, br. 1, 2020., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/348723> (12. kolovoza 2024.), str. 47.

3. ZATVORENICI

Središnji dio ove teme su zatvorenici. U kolokvijalnom govoru mogu se čuti razna tumačenja pojma „zatvorenik“. Valja napomenuti kako „zatvorenik“ nije isto što i „osuđenik“. Prema ZIKZ-u: „zatvorenik je osoba kojoj je izrečena kazna zatvora zbog kaznenog djela i nalazi se na izvršavanju kazne zatvora u kaznionici odnosno zatvoru.“⁴⁴ ZIKZ nadalje propisuje da je osuđenik „osoba kojoj je pravomoćno izrečena kazna zatvora, a ne nalazi se na izdržavanju kazne u kaznionici odnosno zatvoru ili joj je odobren prekid izdržavanja kazne ili je uvjetno otpuštena.“⁴⁵ Iz navedenih tumačenja pojmova koja je propisao zakonodavac, može se zaključiti kako su ti pojmovi bliski, ali nikako nisu istoznačni jer iako zatvorenik potpada pod pojam osuđenika, ipak je zatvorenik upućen na izdržavanje izrečene kazne, dok osuđenik ili još nije upućen na izdržavanje kazne ili mu je odobren prekid izdržavanja kazne odnosno odobren mu je uvjetni otpust. Dodatni pojam za koji valja navesti zakonsko određenje je „kažnjenik“, a to je „osoba kojoj je u prekršajnom postupku izrečena kazna zatvora ili je novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora.“⁴⁶

3.1. Struktura zatvorske populacije

Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih centara i zavoda za 2022. godinu navodi kako je u toj godini kroz zatvorski sustav prošlo 12.826 zatvorenika različitih formalno-pravnih statusa, a najviše je bilo osoba koje su bile u istražnim zatvorima, čak 44,06% te osoba koje su bile na izdržavanju kazne zatvora - 40,32% odnosno 5.651 zatvorenik.⁴⁷ S obzirom na spol osoba lišenih slobode, muškarci uvjerljivo prevladavaju s 94,24%, a žene čine tek 5,76% zatvorske populacije.⁴⁸

Kao što se može uočiti na Slici 1, najveći udio čine zatvorenici koji su počinili kaznena djela protiv imovine od 29,06% odnosno 801 zatvorenik. Kaznena djela protiv javnog reda počinilo je 382 zatvorenika ili 13,86%, a kaznena djela protiv osobne slobode počinilo je 297

⁴⁴ ZIKZ, čl. 2. st. 1. toč. 4.

⁴⁵ *Ibid.*, čl. 2. st. 1. toč. 3.

⁴⁶ *Ibid.*, čl. 2. st. 1. toč. 6.

⁴⁷ *Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 12.

⁴⁸ *Ibid.*

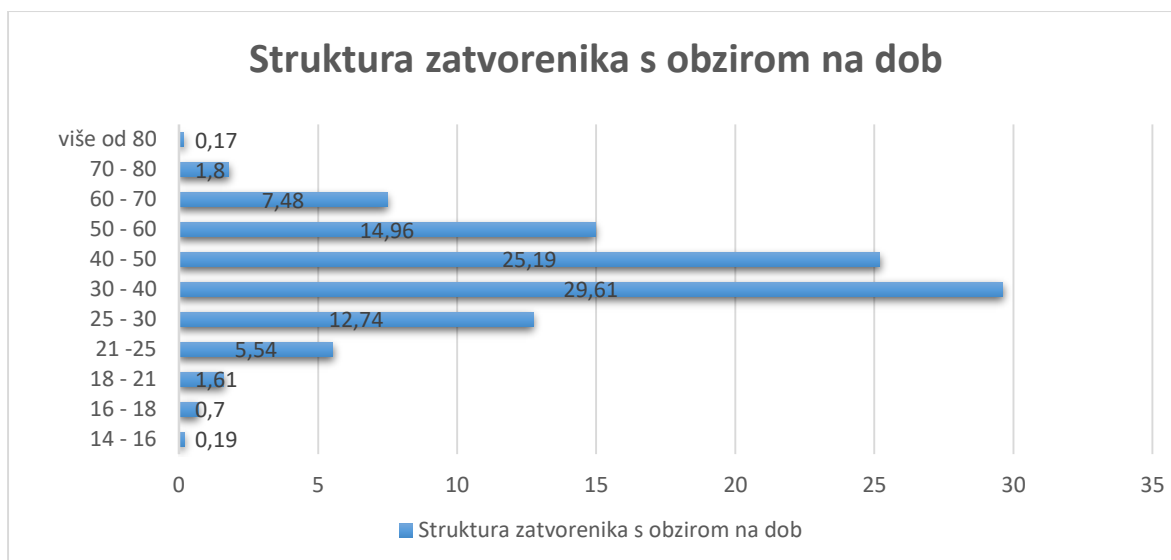
zatvorenika ili 10,78%. Kaznena djela protiv života i tijela počinilo je 281 zatvorenik ili 10,20%, a kaznena djela protiv zdravlja ljudi čak 286 zatvorenika ili 10,38%. Konačno, 25,72% novoprimitljenih zatvorenika počinili su ostala kaznena djela. Može se reći kako nije iznenađujuće da su kaznena djela protiv imovine najzastupljenija među novoprimitljenim zatvorenicima u 2022. godini, s obzirom na to da su ta djela u velikoj mjeri sveprisutna u statistikama.

Slika 1 Novoprimitljeni zatvorenici u 2022. godini s obzirom na vrstu kaznenog djela⁴⁹

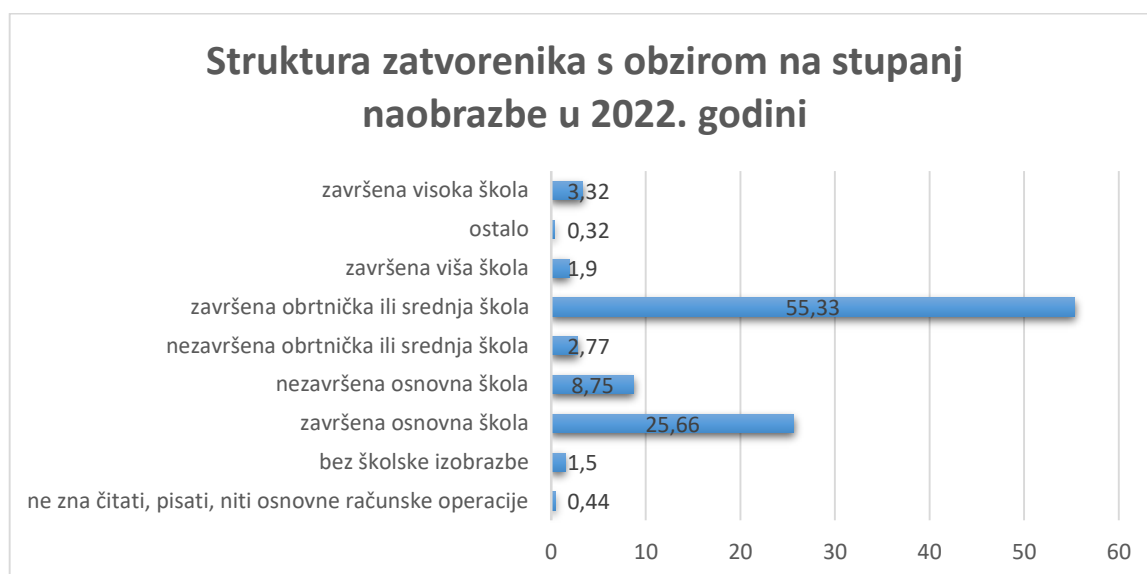
Dobna struktura zatvorenika je šarolika. Kao što je prikazano na Slici 2, maloljetnici i mlađi punoljetnici čine sveukupno tek 2,5% zatvorske populacije. Najviše je zatvorenika u razdoblju od 30 do 40 godina života s 29,61% i zatvorenika u razdoblju od 40 do 50 godina života s 25,19% te se može reći da je ovaj podatak i u općenitim očekivanjima. Također, veći je postotak zatvorenika u dobi od 50 do 60 godina s 14,98%.

⁴⁹ *Izješće o stanju i radu kaznonica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 16.

Slika 2 Struktura zatvorenika s obzirom na dob⁵⁰

Struktura zatvorenika s obzirom na stupanj obrazovanja ukazuje na činjenicu kako preko polovice zatvorenika ima završenu obrtničku ili srednju školu odnosno 55,33% zatvorske populacije, a na te podatke ukazuje Slika 3. Čak 28% zatvorenika ima završenu osnovnu školu, dok 3,32% zatvorenika ima završenu visoku školu.

Slika 3 Struktura zatvorenika s obzirom na stupanj naobrazbe u 2022. godini⁵¹

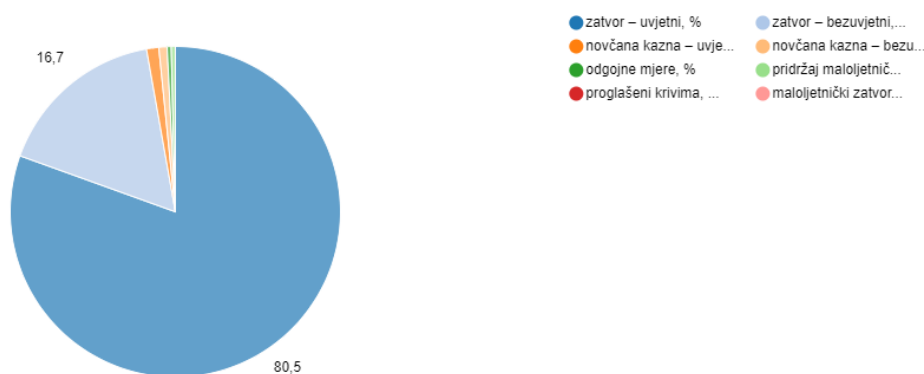
Konačno, prema izrečenim kaznama ili drugim mjerama u 2021. godini najzastupljenija je uvjetna kazna zatvora s čak 80,5%, a zatim i bezuvjetna kazna zatvora sa 16,7%, uvjetna

⁵⁰ Izvješće o stanju i radu kazionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, str. 18.

⁵¹ *Ibid.*, str. 19.

novčana kazna s 1,2% i bezuvjetna novčana kazna s 0,8%, a sve navedeno prikazano je na Slici 4.

G-2. OSUĐENE PUNOLJETNE OSOBE PREMA IZREČENIM KAZNAMA ILI DRUGIM MJERAMA U 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku

Slika 4 Osuđene punoljetne osobe prema izrečenim kaznama ili drugim mjerama u 2021. godini⁵²

3.2. Prava zatvorenika

Zakonodavac je ZIKZ-om pobliže uredio prava zatvorenika i njihovu zaštitu. U članku 4. propisano je kako zatvorenik uživa zaštitu temeljnih prava utvrđenih Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim ugovorima i ovim Zakonom, a također mu se tijekom izvršavanja kazne ta prava mogu ograničiti samo u granicama nužnim za ostvarenje svrhe izvršavanja kazne i to samo iznimno i ako je to prijeko potrebno, radi zaštite reda i sigurnosti kaznionice odnosno zatvora i samih zatvorenika.⁵³ Također, ističe se poznato načelo razmjernosti odnosno, ograničenja prava zatvorenika moraju biti razmjerna razlozima ili situaciji u kojoj se primjenjuju.⁵⁴ Valja se pozvati i na ustavnu odredbu koja propisuje: „Slobode i prava mogu se

⁵² Državni zavod za statistiku, *Osuđene punoljetne osobe prema izrečenim kaznama ili drugim mjerama u 2021. godini*, dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29162> (15. kolovoza 2024.)

⁵³ ZIKZ, čl. 4.

⁵⁴ *Ibid.*

ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje. Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.“⁵⁵ Osim toga što izvršavanje kazne zatvora podrazumijeva oduzimanje slobode odnosno prava na osobnu slobodu uz to uključuje i ograničenje drugih prava zatvorenika koja su temeljna.⁵⁶

Nadalje, Europska zatvorska pravila propisuju sljedeće: „Ograničenja za osobe lišene slobode bit će samo ona koja su najmanje potrebna i proporcionalna zakonskoj osnovi na temelju koje su određena. Nedostatak sredstava ne opravdava uvjete u zatvorima koji znače kršenje ljudskih prava.“⁵⁷ Iz navedenog se može zaključiti kako svako ograničenje mora biti utemeljeno na zakonu, a oduzimanje prava na osobnu slobodu ne podrazumijeva ograničenja ostalih prava zatvorenika osim ako to nije isključivo nužno za ostvarenje svrhe izvršavanja kazne zatvora.⁵⁸

Također, valja istaknuti kako ipak postoje određena prava zatvorenika koja se ne mogu isključiti, odnosno ona koja su apsolutna i nederogabilna. Ta prava navedena su u Ustavu Republike Hrvatske, a to su pravo na život, zabrana mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, zatim pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijedi i pravna određenost kažnjivih djela i kazni.⁵⁹

Zakonodavac nadalje nabraja prava zatvorenika, ali ona nisu taksativno nabrojana već se ostavlja otvorena lista za sva ostala prava koja nisu uvrštena na listu.

Svaki zatvorenik ima pravo na:

1. Smještaj primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenim standardima
2. Zaštitu osobnosti i osiguravanje tajnosti osobnih podataka
3. Redovite obroke hrane i pitke vode u skladu sa zdravstvenim standardima
4. Rad
5. Obrazovanje
6. Stručnu pravnu pomoć u vezi sa zaštitom prava propisanih ZIKZ-om
7. Podnošenje pravnih sredstava za zaštitu svojih prava propisanih ZIKZ-om

⁵⁵ Ustav Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Ustav RH), Narodne novine br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, čl. 16.

⁵⁶ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 77.

⁵⁷ Vijeće Europe, *Europska zatvorska pravila*, 2006., dostupno na: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (16. kolovoza 2024.), str. 7.

⁵⁸ Ivičević Karas, E., *op.cit.* u bilj. 3, str. 78.

⁵⁹ Ustav RH, čl. 17. st. 3.

8. Zdravstvenu zaštitu i zaštitu majčinstva
9. Dodir s vanjskim svijetom
10. Boravak na otvorenom prostoru kaznionice odnosno zatvora najmanje dva sata dnevno
11. Dopisivanje i razgovor sa svojim odvjetnikom
12. Vjeroispovijest i razgovor s ovlaštenim vjerskim predstavnikom
13. Vjenčanje u kaznionici odnosno zatvoru
14. Glasovanje na izborima za predsjednika Republike Hrvatske, zastupnika u Hrvatskom saboru i članova u Europski parlament te državnom referendumu
15. Druga prava propisana ZIKZ-om.⁶⁰

Također, zatvorenik koji je strani državljanin uz navedena prava ima pravo na dopisivanje i razgovor s diplomatskim i konzularnim predstavnikom svoje zemlje ili države koja štiti njegova prava.⁶¹ Kako sva navedena prava ne bi ostala samo mrtvo slovo na papiru važno je informirati zatvorenike o pravima koja imaju. U tu svrhu ZIKZ propisuje kada zatvorenik dolazi na izdržavanje kazne, mora mu se na njemu razumljiv način objasniti koja su njegova prava, kako ih može zaštititi, kao i koje su njegove obaveze.⁶² S obzirom na to kako su prava zatvorenika poprilično široka i iscrpna tema u nastavku će se prikazati kratki pregled ostalih prava koja se spominju u članku 16. ZIKZ-a, a o kojima u nastavku rada neće biti detaljnije riječi.

Pravo na zaštitu osobnosti i osiguravanje tajnosti osobnih podataka podrazumijeva da obrada podataka o zatvorenicama predstavlja službenu i profesionalnu tajnu te da s navedenim podacima postupa u skladu sa zakonima upravo zbog moguće osjetljivosti i negativnog ishoda krajnje rehabilitacije zatvorenika.⁶³ Pravom na zaštitu osobnosti štiti se prije svega zatvorenik, ali i članovi njegove obitelji od dodatne stigmatizacije.⁶⁴ Pravo na redovite obroke hrane i pitke vode u skladu sa zdravstvenim standardima je pravo koje propisuje kako zatvorenici imaju pravo na tri obroka dnevno te kako se zatvorenicama imaju pripremati obroci koji zadovoljavaju prehrambene i higijenske kriterije te su primjereni dobi, zdravlju, naravi posla koji obavljaju, vjerskim zahtjevima, a prema mogućnostima kaznionice odnosno zatvora, također, liječnik može izmijeniti prehranu zatvorenika kada je to potrebno zbog zdravstvenih razloga.⁶⁵ U svrhu

⁶⁰ ZIKZ, čl. 16. st. 1.

⁶¹ *Ibid.*, čl. 16. st. 2.

⁶² *Ibid.*, čl. 16. st. 3.

⁶³ *Ibid.*, čl. 5. st. 2.

⁶⁴ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *op. cit.* u bilj. 16, str. 704.

⁶⁵ ZIKZ, čl. 85.

davanja dodatnih mogućnosti, zatvorenici mogu kupovati prehrambene artikle u zatvorskim prodavaonicama.⁶⁶ Nadalje, pravo na podnošenje pravnih sredstava za zaštitu svojih prava tijekom izdržavanja kazne podrazumijevaju kako zatvorenik ima pravo podnijeti pritužbu na postupak i odluku državnog službenika ili namještenika u penalnoj ustanovi, a osim zatvorenika tim se pravom mogu koristiti članovi njegove obitelji, ali uz njegov pristanak.⁶⁷ Osim pritužbe, zatvorenik ima pravo na žalbu, a o žalbi u stegovnom postupku odlučuje sudac izvršenja, također, u slučaju pokretanja stegovnog postupka zbog težeg stegovnog prijestupa zatvorenik može imati branitelja po svojem izboru.⁶⁸ Pravo na dodire s vanjskim svijetom se sastoji od više komponenti, a to su: pravo na posjete, pravo na dopisivanje, pravo na telefonske razgovore, pravo na primanje paketa, pravo na primanje i slanje novce i vrijednosnica te pravo na izvanredne izlaske.⁶⁹ To pravo je također važno radi uspješnije rehabilitacije i reintegracije zatvorenika u društvo te mu se nikako ne smije onemogućiti veza s vanjskim svijetom, a dopušteno ju je ograničavati samo u mjeri koja je nužna za održavanje sigurnosti zatvorenika, ali i zatvora, zaštite žrtve i sprječavanja činjenja novih kaznenih djela.⁷⁰ Kaznionice odnosno zatvori dužni su osigurati zatvorenicima pravo na sudjelovanje na izborima te zatvorenici imaju pravo glasovati na parlamentarnim izborima kao i na izborima za predsjednika.⁷¹ Pravo na zadovoljavanje vjerskih potreba iskazuje se u dužnosti kaznionice odnosno zatvora da osigura prikladan prostor i vrijeme za zatvorenika, a u sklopu tog prava zatvorenicima se mora osigurati i prehrana u skladu s vjerskim zahtjevima.⁷²

U sljedećem potpoglavlju bit će više rečeno tek o nekoliko prava zatvorenika koja su imala zanimljiv pogled kroz praksu i presude Europskog suda za ljudska prava.

3.3. Praksa Europskog suda za ljudska prava

Kao što je već navedeno, zatvorenici imaju sva ljudska prava i temeljene slobode koje su zajamčene Ustavom RH, međunarodnim ugovorima i zakonima.⁷³ Presudom *Golder protiv*

⁶⁶ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *op. cit.* u bilj. 16, str. 705.

⁶⁷ ZIKZ, čl. 17. st. 1.

⁶⁸ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *op. cit.* u bilj. 16, str. 710.

⁶⁹ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 101.-105.

⁷⁰ Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *op. cit.* u bilj. 16, str. 708.

⁷¹ *Ibid.*, str. 711.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 79.

Ujedinjenog Kraljevstva zatvoreniku je bio uskraćen pristup sudu time što je htio podnijeti tužbu za klevetu protiv zatvorskog službenika, a prije toga je zatražio dopuštenje od ministra unutarnjih poslova da se posavjetuje s odvjetnikom vezano za podnošenje spomenute tužbe, te mu je ministar to onemogućio, a Europski sud za ljudska prava presudio je u korist gospodina Goldera i time je zauzeo stajalište kako zatvorenicima pripadaju sva konvencijska prava pa tako i pravo na pristup sudu odnosno pravo na pošteno suđenje koje je proklamirano u članku 6.1. Konvencije.⁷⁴

Pravo na smještaj primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenim standardima temeljno je pravo zatvorenika koje je zaštićeno i na ustavnoj razini kroz pravo na dostojanstvo koje se spominje u čl. 35. Ustava Republike Hrvatske, a glasi: „Svakome se jamči štovanje i pravna zaštita njegovog osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.“⁷⁵ Ivičević Karas navodi kako prema praksi Europskog suda za ljudska prava, loši uvjeti smještaja zatvorenika u određenim situacijama mogu se smatrati ponižavajućim ili nečovječnim postupanjem, a u nekim slučajevima čak i mučenjem.⁷⁶ U izvješću Europskog odbora za sprječavanje mučenja iz 2022. godine navodi se kako je i dalje sveprisutan problem prenapučenosti kaznionica i zatvora, a posebno odjela na kojima se izvršava mjera istražnog zatvora.⁷⁷ Osim toga, odbor je posjetom u 2022. godini istaknuo i pozitivne promjene u hrvatskim zatvorima, primjerice Zatvor u Lepoglavi pruža zadovoljavajuće uvjete za smještaj zatvorenika s ćelijama koje su opremljene krevetima na kat, stolovima, stolicama, policama i osobnim ormarićima uz sustav pozivanja i s potpuno odvojenim sanitarnim čvorom koji su u dobrom stanju sa zadovoljavajućim standardom higijene⁷⁸. Prenapučenost je dakle slojevit problem iz kojeg često proizlaze neodgovarajući uvjeti smještaja i boravka zatvorenika koji se mogu odražavati na niz negativnih aspekata. Primjerice, nemogućnost korištenja prostorija za zajednički boravak zatvorenika direktno se može odražavati na kvalitetu pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora i time utjecati na uspješnost rehabilitacije zatvorenika.⁷⁹

⁷⁴ *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4451/70, 21. veljače 1975.

⁷⁵ Ustav RH, čl. 35.

⁷⁶ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 81.

⁷⁷ The Council of Europe, *Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 29 September 2022.*, dostupno na: <https://rm.coe.int/1680ad6168> (15.8.2024.), str. 19.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 23.

⁷⁹ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 82.

Na ovu temu izuzetno je važno spomenuti i bogatu praksu Europskog suda za ljudska prava iz koje proizlaze neke od najvažnijih presuda za hrvatski penološki sustav. Prije samih presuda važno je objasniti članak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija) koji glasi: „Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju.“⁸⁰ Dakle, sve presude koje će u nastavku biti navedene pozivaju se na kršenje spomenutog članka 3. Konvencije. Europski sud za ljudska prava je u tim slučajevima smatrao da su uvjeti smještaja zatvorenika toliko loši, čak i okrutni te da grubo krše prava zatvorenika. Radi jasnijeg pregleda bit će navedena jedna presuda u kojoj je Republika Hrvatska osuđena, a s druge strane prikazat će se i presude u kojoj povreda ipak nije bila od tolikog značaja da bi postojali temelji za osudu.

U presudi *Lonić protiv Hrvatske*, od 4. prosinca 2014. godine Republike Hrvatska osuđena je na temelju članka 3. Konvencije zbog neadekvatnog smještaja zatvorenika. Europski sud za ljudska prava utvrdio je da je zatvoreniku tijekom boravka u ćeliji bilo na raspolaganju manje od 3m² osobnog prostora, s time da je prostor dodatno bio skučen namještajem⁸¹. Sud navodi sljedeće: *U vezi s pritužbama na prenapučenost zatvora Sud je smatrao da u donošenju odluke o tome je li došlo do povrede članka 3. zbog nedostatka osobnog prostora mora imati na umu sljedeća tri elementa: (a) svaki pritvorenik mora imati vlastito mjesto za spavanje u ćeliji; (b) svaki pritvorenik mora imati na raspolaganju barem tri metra kvadratna poda; i (c) ukupna površina ćelije mora biti takva da omogućuje pritvorenicima slobodno kretanje između namještaja. Nepostojanje bilo kojeg od prethodno navedenih elemenata samo po sebi čvrsto pretpostavlja da uvjeti boravka u zatvoru predstavljaju ponižavajuće postupanje i krše članak 3.⁸² Nadalje, Sud primjećuje da Vlada nije osporila da je prostor dodatno smanjen zbog osam kreveta i osam ormara. Sud smatra da je činjenica da je osobni prostor bio toliko ograničen bila dovoljna da sama po sebi stvori čvrstu pretpostavku da uvjeti boravka podnositelja zahtjeva u pritvoru nisu ispunili zahtjeve iz članka 3. (usporediti Tunis, prethodno citirano, stavak 46.). Podnositelj zahtjeva bio je zatvoren u takvim uvjetima dvadeset dva sata na dan (usporediti Longin, prethodno citirano, stavak 60.). Zbog svog zdravstvenog stanja, koje Vlada nije osporila, broja zatvorenika i namještaja u ćeliji on je umjesto nužnika morao upotrebljavati bocu, što je bilo ponižavajuće, a bio je izložen i ismijavanju drugih zatvorenika. Te su okolnosti dovoljne da Sud zaključi da je boravak podnositelja zahtjeva u zatvoru morao*

⁸⁰ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija), Narodne novine - Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17, čl. 3.

⁸¹ *Lonić protiv Hrvatske*, br. 8067/12, 4. prosinca 2014., § 75-76.

⁸² *Ibid.*, § 70.

u njemu pobuditi osjećaj tjeskobe i manje vrijednosti koji ga je mogao poniziti i obezvrijediti (vidjeti *Tunis*, prethodno citirano, stavak 48.). Stoga, osobito s obzirom na činjenicu da ograničenja osobnog prostora dodijeljenog podnositelju zahtjeva nisu nadoknađena slobodom kretanja tijekom dana, osim dvosatne dnevne vježbe, Sud smatra da su uvjeti boravka podnositelja zahtjeva u pritvoru u Zatvoru u Puli od 10. rujna 2010. do 25. kolovoza 2011. predstavljali ponižavajuće postupanje protivno zahtjevima članka 3. (vidjeti *Longin*, prethodno citirano, stavak 61.). Stoga je došlo do povrede članka 3. Konvencije.⁸³

S druge strane, u presudi *Muršić protiv Hrvatske*, od 20. listopada 2016. godine Republika Hrvatska ipak nije osuđena radi neadekvatnog smještaja zatvorenika te je u ovom slučaju sud ocijenio kako do povrede članka 3. Konvencije ipak nije došlo s obzirom na to da je smanjeni osobni prostor bio nadoknađen dodatnom slobodnom kretanja. Europski sud za ljudska prava je utvrdio sljedeće: *S obzirom na navedeno, Sud ima na umu da veličina soba u kojima je podnositelj zahtjeva bio smješten nije uvijek bila primjerena s obzirom da je tijekom povremenih neuzastopnih kratkih razdoblja pretrpio ograničenje od nešto manje od tri kvadratna metra osobnog prostora (vidi stavak 60. gore). U vezi s time, bilježi sa zabrinutošću razdoblje od dvadeset i sedam dana tijekom kojih je podnositelj zahtjeva raspolagao s manje od tri kvadratna metra. No, to je istovremeno bilo popraćeno dostatnom slobodom kretanja i lišenjem slobode u prikladnoj kaznenoj ustanovi. Stoga, Sud zaključuje da, u okolnostima ovog predmeta, ne može utvrditi da su uvjeti pritvora podnositelja zahtjeva, iako ne uvijek odgovarajući, dosegli prag težine potreban da bi se postupanja okarakteriziralo kao nečovječno ili ponižavajuće u smislu članka 3. Konvencije (usporedi *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavak 36.). Stoga nije došlo do povrede članka 3. Konvencije.*⁸⁴

Pravo na zdravstvenu zaštitu kao temeljno ljudsko pravo također je proklamirano na ustavnoj razini odnosno na razini Konvencije i podvodi se u blisku vezu s već spomenutim člankom 3. Zabrana mučenja ili nečovječnog odnosno ponižavajućeg postupanja nije usko vezana samo uz uvjete smještaja zatvorenika već se tako široko postavljeno temeljno pravo može na razne načine povezati i s drugim pravima zatvorenika. U nastavku će biti riječi o presudama koje su se također pozivale na kršenje članka 3. Konvencije, ali u daljnjem fokusu će biti pravo na zdravstvenu zaštitu zatvorenika. Stoga, može se reći kako je Republika Hrvatska također bila osuđivana pred Europskim sudom za ljudska prava prije svega zbog nepružanja primjerene

⁸³ *Ibid.*, § 76.-78.

⁸⁴ *Muršić protiv Hrvatske*, br. 7334/13, 20. listopada 2016., § 68.-69.

zdravstvene zaštite i skrbi zatvorenicima, a što je najčešće bilo u korelaciji s neadekvatnim pa čak i lošim uvjetima smještaja zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora. Također, u izvješću Pučke pravobraniteljice iz 2023. godine navodi se kako zdravstvena zaštita i dalje nije na dovoljnoj razini dostupnosti te predstavlja veliki problem.⁸⁵

U presudi *Testa protiv Hrvatske*, od 12. srpnja 2007. godine radilo se o zatvorenici koja je medicinskom dokumentacijom potkrijepila kako boluje od kroničnog hepatitisa (hepatitis C) te joj je kao posljedica bolesti oštećena jetra, a zbog bolesti joj je propisana dijeta s niskim udjelom masnoća.⁸⁶ Europski sud za ljudska prava utvrdio je sljedeće: *Međutim, podnositeljici zahtjeva nije pružen odgovarajući dijagnostički tretman i nisu joj dane mjerodavne informacije o njevoj bolesti, čime ju se držalo u neizvjesnosti glede njezinoga zdravstvenog stanja i uskraćivala joj se svaka kontrola nad njime, što je kod nje zacijelo stvaralo trajnu tjeskobu i strah. U tom pogledu, Sud smatra nebitnom Vladinu tvrdnju da je podnositeljica zahtjeva bila kod zatvorskog liječnika više od pedeset puta, jer ti posjeti podnositeljici zahtjeva nisu omogućili da dobije medicinsku skrb i pomoć koja joj je bila neophodna zbog njenoga konkretnog zdravstvenog stanja. Budući da podnositeljica zahtjeva nije podvrgnuta odgovarajućim liječničkim pregledima, zbog čega nisu utvrđene ni točne posljedice kroničnog hepatitisa na zdravlje podnositeljice zahtjeva, nije joj se mogla niti pružiti odgovarajuća medicinska pomoć.*⁸⁷ Prema mišljenju Suda, pomanjkanje potrebne medicinske skrbi i pomoći u vezi s kroničnim hepatitisom od kojega podnositeljica zahtjeva boluje, povezano sa zatvorskim uvjetima koje podnositeljica zahtjeva mora trpjeti već više od dvije godine umanjili su ljudsko dostojanstvo podnositeljice zahtjeva i kod nje pobudili osjećaje tjeskobe i podčinjenosti koji su je mogli poniziti i omalovažiti, a možda i slomiti njezin tjelesni ili moralni otpor. U svjetlu navedenoga, Sud smatra da se, zbog naravi, trajanja i težine nedopuštenog postupanja kojemu je podnositeljica zahtjeva bila podvrgnuta, te kumulativnih negativnih učinaka na njeno zdravlje, postupanje kojemu je ona bila podvrgnuta može okarakterizirati kao neljudsko i ponižavajuće. Prema tome, u okolnostima ovoga predmeta došlo je do povrede članka 3. Konvencije.⁸⁸

⁸⁵ Izvješće Pučke pravobraniteljice iz 2023. godine, *Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*, Zagreb, ožujak, 2024., dostupno na: https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce_pucke_pravobraniteljice_za_2023_godinu/?wpdmdl=18399&refresh=660f9329d147a1712296745 (22.08.2024.), str. 267.

⁸⁶ *Testa protiv Hrvatske*, br. 20877/04, 12. srpnja 2007., § 10.

⁸⁷ *Ibid.*, § 52.

⁸⁸ *Ibid.*, § 63.- 64.

S druge strane, u presudi *Novak protiv Hrvatske*, od 14. lipnja 2007. godine radilo se o zatvoreniku koji je osuđen na kaznu zatvora, a dijagnosticiran mu je bio posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), a prilikom početka izdržavanja kazne zatvorenik je bio pregledan od strane zatvorskog liječnika koji je također potvrdio dijagnozu PTSP-a, te poremećaja osobnosti i prepisao zatvoreniku terapiju.⁸⁹ Europski sud za ljudska prava utvrdio je sljedeće: *Sud nalazi vrijednim žaljenja to što hrvatske vlasti još nisu osigurale odgovarajuće postupanje prema zatvorenicima koji boluju od PTSP-a, vrlo ozbiljnog i štetnog psihijatrijskog stanja. Međutim, u odnosu na okolnosti ovoga predmeta, Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva bio zatvoren razmjerno kratko razdoblje od četiri mjeseca i osamnaest dana i da, osim četrnaestodnevnog boravka u ćeliji br. 8, nije prigovorio općim uvjetima života u Zatvoru u Varaždinu. Štoviše, u dokumentima koje je dostavio podnositelj zahtjeva nema naznaka da bi uvjeti njegovoga lišenja slobode doveli do pogoršanja njegovog mentalnog zdravlja. Ne čini se da je nedostatak dodatnog terapijskog liječenja PTSP-a imao tako ozbiljan učinak na njegovo mentalno zdravlje da bi mogao biti razvrstan kao nehuman ili ponižavajući i tako potpasti pod opseg članka 3. 47. Zaključno, Sud smatra da nije došlo do povrede članka 3.*⁹⁰

⁸⁹ *Novak protiv Hrvatske* br. 8883/04, 14. lipnja 2007., § 13.

⁹⁰ *Ibid.*, § 46. – 47.

4. REHABILITACIJA

U Republici Hrvatskoj provodi se tzv. Rehabilitacijski model izvršavanja kazne zatvora koji se primjenjuje od 1960-ih, a čini ga posebnim činjenica što je središnja točka izdržavanja kazne pojedinačni program izdržavanja kazne zatvora, a model je utemeljen na ideji socijalne rehabilitacije koja se ostvaruje kroz omogućavanje zatvoreniku da nakon izdržane kazne ponovno uključi u društvenu zajednicu i pritom ga se priprema za život na slobodi.⁹¹ U nastavku će biti izložen pojam rehabilitacije u užem smislu s naglaskom na pravne posljedice osude te pripreme za otpust i postpenalne pomoći pojedincima nakon izdržane kazne zatvora. Šeparović ističe sljedeće: „Rehabilitacija znači ponovno priznavanje osporenog prava, uspostava statusa punopravnog građanina osuđenoj osobi s posljedicom da joj prijašnja osuđivanost u kasnije redovitom životu ni u čemu ne smeta... Stvara se pravna fikcija neosuđivanosti.“⁹²

4.1. Rehabilitacija u materijalnom smislu

Rehabilitacija u materijalnom smislu nije istoznačna socijalnoj rehabilitaciji o kojoj se ranije govorilo. Zakonom o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji uređuje se rehabilitacija u materijalnom smislu.⁹³ Novoselec smatra kako su pravne posljedice osude „ograničenja prava osuđenih osoba koja nastupaju po sili zakona“.⁹⁴ Pravne posljedice osude nastaju danom pravomoćnosti presude kojom je počinitelj proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela te kojom mu je izrečena kazna, a prestaju istekom najkasnije deset godina nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne zatvora, plaćene novčane kazne ili izvršenja rada za opće dobro, odnosno protekom roka provjeravanja iz uvjetne osude.⁹⁵ Dragičević Prtenjača smatra kako pravne posljedice osude iako su u naravi civilnopravna ograničenja, imaju svoje uporište u kaznenom pravu. One nikako nisu kaznenopravne sankcije jer ih ne izriču kazneni

⁹¹ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 34.

⁹² Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 223.

⁹³ Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (dalje u tekstu: ZOPKER) Narodne novine br. 143/12, 105/15, 32/17, 53/22.

⁹⁴ Novoselec, P., *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Drugo, izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2007., str. 493.

⁹⁵ ZOPKER, čl. 2. st. 2.-3.

sudovi, već se javljaju uz osuđujuću presudu.⁹⁶ Mogu imati značajan učinak na počinitelja kao što su nemogućnost zasnivanja radnog odnosa ili raskid već zasnovanog radnog odnosa pa se time održava negativni učinak na resocijalizaciju počinitelja što je primarni cilj izricanja kazne.⁹⁷

Pravne posljedice osude mogu biti razne. Ustav Republike Hrvatske propisuje sljedeće: „Kaznena osuda za teška i osobito nečasna djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.“⁹⁸ Dakle, tom odredbom smatra se da ipak postoje određena kaznena djela nakon čijeg se počinjenja osoba ne može rehabilitirati u materijalnom smislu. Također, Dragičević Prtenjača daje kritiku hrvatskom zakonodavcu upravo zbog toga što prilikom propisivanja pravnih posljedica osude nije uzeo u obzir načelo razmjernosti između počinjenog djela, kazne koja je izrečena i pravnih posljedica osude koje mogu proizići primjerice kod lakih kaznenih djela i relativno blagih kazni te kakve dalekosežne čak i razarajuće posljedice mogu imati na život počinitelja, ali i na članove njegove obitelji.⁹⁹

Zaključno, protekom rokova i ispunjenjem određenih uvjeta počinitelj po nastupu rehabilitacije ima sva prava i slobode kao i osoba koja nije počinila kazneno djelo, a pritom može i zaniijekati raniju osuđivanost, a sve u svrhu što normalnijeg nastavka života u društvu. Valja spomenuti i termin „brisanje osude“¹⁰⁰ odnosno zakonski pojam „brisanje iz kaznene evidencije“¹⁰¹. Brisanjem iz kaznene evidencije uklanjaju se trajno i potpuno podaci koji se nalaze u evidenciji tek po proteku rehabilitacijskih rokova i pod uvjetom da osoba nije ponovno osuđivana. Cilj brisanja iz kaznene evidencije je davanje „druge šanse“ prijašnjem počinitelju, no navedena fikcija neosuđivanosti u praksi se vrlo često dovodi u pitanje.

Prema profesoru Novoselcu, postoji podjela na dvije vrste rehabilitacije. Osnovna rehabilitacija nastaje nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne te bi od tog trenutka osoba trebala imati

⁹⁶ Kurtović Mišić, A., Dragičević Prtenjača, M., Strinić, V., *NOVOSTI KOD INSTITUTA POMILOVANJA, PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE, REHABILITACIJE I DAVANJA PODATAKA IZ KAZNE EVIDENCIJE*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/110888> (18. kolovoza 2024.), str. 702.

⁹⁷ Dragičević Prtenjača, M., *Lice i naličje pravnih posljedica osude u Hrvatskoj*, Zagrebačka pravna revija, vol. 8, br. 3, 2019., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/245612> (18. kolovoza 2024.), str. 232.

⁹⁸ Ustav RH, čl. 30.

⁹⁹ Dragičević Prtenjača, M., *op. cit.* u bilj. 97, str. 232.

¹⁰⁰ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 226.

¹⁰¹ ZOPKER, čl. 17.

sva prava zajamčena Ustavom i zakonima kao i neosuđivane osobe, no ta vrsta rehabilitacije nije potpuna upravo zbog mogućnosti djelovanja pravnih posljedica osude ili primjerice izrečenih sigurnosnih mjera.¹⁰² Nadalje, dopunska rehabilitacija nastupa protekom rehabilitacijskih rokova te se protekom tih rokova osoba smatra neosuđivanom, a zabranjena je svaka uporaba podataka koja bi upućivala na raniju osuđivanost.¹⁰³ Dakle, cilj rehabilitacije u materijalnom smislu sličan je cilju socijalne rehabilitacije. Naglasak je na društvenoj integraciji i što uspješnijem uključivanju u društvo.

4.2. Priprema za otpust i postpenalna pomoć

ZIKZ propisuje kako tijekom izdržavanja kazne zatvora penalna ustanova vodi računa o pripremi zatvorenika za otpuštanje zajedno s drugim državnim tijelima, institucijama i drugim pravnim osobama u čijem su djelokrugu poslovi pripreme za otpust i postpenalne pomoći.¹⁰⁴ Uz ovu temu, valja spomenuti i temeljna načela izvršavanja kazne zatvora prema ZIKZ-u. Temeljna načela su sljedeća: zabrana svakog nezakonitog postupka, zabrana diskriminacije, razvrstavanje zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora, uređenje izvršavanja kazne zatvora i oblikovanje programa izvršavanja te priprema za otpust i pomoć nakon otpusta.¹⁰⁵ Šeparović objašnjava kako se načelo razvrstavanja zatvorenika provodi radi provedbe pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, a također nastoji se spriječiti negativni utjecaj na zatvorenike međusobno u svrhu sprječavanja kriminalne infekcije.¹⁰⁶

Upravo iz tih razloga ZIKZ propisuje kako iako zatvorenici kaznu izdržavaju skupno, određene kategorije zatvorenika se razdvajaju, primjerice, muškarci se odvajaju od žena, a mlađi punoljetnici se u pravilu odvajaju od punoljetnika.¹⁰⁷ Radi sprječavanja ranije spomenute kriminalne infekcije, u pravile se zatvorenici koji su osuđeni za kaznena djela u zatvorima odvajaju od osoba koje se nalaze u istražnom zatvoru ili od osoba koje su osuđene u prekršajnim postupcima.¹⁰⁸ Iznimno važno načelo u rehabilitaciji i resocijalizaciji zatvorenika

¹⁰² Novoselec, P., *op. cit.* u bilj. 94, str. 497.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ ZIKZ, čl. 15.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 89.

¹⁰⁷ ZIKZ, čl. 13. st. 2.-4.

¹⁰⁸ *Ibid.*, čl. 13. st. 5.

je individualizacija programa izvršavanja kazne zatvora odnosno uređenje izvršavanja kazne zatvora i oblikovanje programa izvršavanja. Navedeno načelo omogućuje ostvarenje svrhe izvršavanja kazne zatvora, a to je osposobljavanje i priprema zatvorenika za život na slobodi nakon izdržavanja kazne zatvora. Cilj kaznionice odnosno zatvora je da poduzimaju sve kako bi razdoblje izdržavanja kazne zatvora bilo što sličnije životu na slobodi, a zatvorenika se potiče na razvijanje osjećaja osobne odgovornosti za vlastite postupke te da dobrovoljno sudjeluje u izradi i provedbi programa izvršavanja.¹⁰⁹ Stoga, program izvršavanja kazne zatvora prilagođava se svakom pojedinom zatvoreniku, a uspješnost programa ovisi o pozitivnoj uključenosti svakog zatvorenika.¹¹⁰

Prema Šeparoviću postpenalna se pomoć javlja tek nakon razdoblja izdržane kazne te smatra kako je to području kod nas vrlo zanemareno i nije mu pridodana potrebna važnost te da u praksi nije dovoljno učinjeno.¹¹¹ Također, potonji navodi kako postpenalna pomoć predstavlja završnu fazu izvršenja kazne te čini dio resocijalizacije.¹¹² O neefikasnosti postpenalne pomoći govori i Andonov te kao razloge navodi stigmatizaciju društva i nemogućnost pronalaska zaposlenja zbog kriminalne prošlosti.¹¹³ Nemogućnost pronalaska zaposlenja i odgovarajućeg smještaja, a time osiguranje financijske samostalnosti i egzistencije često dovodi do povratka kriminalu i recidivizmu. U tu svrhu valja spomenuti probacijsku službu. Poslovi probacijske službe „obavljaju se radi zaštite društvene zajednice od počinitelja kaznenog djela, njegove resocijalizacije i reintegracije u zajednicu utjecajem na rizične čimbenike koji su povezani s činjenjem kaznenih djela.“¹¹⁴ Tijelo nadležno za provođenje probacijskih poslova je Središnji ured i probacijski uredi.¹¹⁵ No, može se uočiti kako niti probacijske službe nemaju u fokusu otpuštene zatvorenike nakon izdržavanja kazne zatvora što bi značilo da su ti pojedinci prepušteni sami sebi pa se često vrte poznatim načinima koji uključuju kriminal. Dakle, država je u potpunosti propustila regulaciju tog aspekta života bivšeg osuđenika te ovisno o sredini u kojoj se nalaze eventualno mogu potražiti pomoć nevladinih udruga i drugih sličnih institucija. Šeparović zaključuje kako bi postpenalna zaštita trebala biti čvrsto organizirana te da fokus postpenalne zaštite moraju držati Zavodi za socijalni rad kao temeljne institucije koje bi vodile

¹⁰⁹ *Ibid.*, čl. 14.

¹¹⁰ Ivičević Karas, E., *op. cit.* u bilj. 3, str. 58.

¹¹¹ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 199.-203.

¹¹² *Ibid.*, str. 218.

¹¹³ Andonov, A., *op. cit.* u bilj. 1, str. 116.

¹¹⁴ Zakon o probaciji (dalje u tekstu: ZP), Narodne novine br. 99/18.

¹¹⁵ ZP, čl. 4. st. 1.

brigu o takvim pojedincima.¹¹⁶ Nadalje, kazna zatvora može imati duboke psihofizičke posljedice na pojedinca i ne znači da će postpenalna pomoć biti potrebna svakome, ali svakako treba biti dostupna i funkcionalna.

Jedan od pozitivnih primjera rehabilitacije koji uključuje i postpenalnu pomoć je primjer mački u zatvorima koji je prvotno krenuo u Čileu, točnije u Santiagu de Sur, gdje su mačke puštene u zatvore sa svrhom suzbijanja broja glodavaca, no ubrzo su zatvorenici započeli ostvarivati kontakte s mačkama te razvijati empatiju¹¹⁷. Tijekom određenog vremena, krenulo se uočavati generalno poboljšanje, zatvorenici su osjećali manje razine stresa, a uočavala se i manja vjerojatnost ponovnog povratka u zatvore. Ovakav pozitivni primjer ubrzo se proširio po cijelome svijetu te sada postoji više programa diljem svijeta koji provode rehabilitaciju zatvorenika tijekom izdržavanja kazne upravo s mačkama. New York Times također je posvetio članak rehabilitaciji zatvorenika pomoću životinja te navodi kako su formalni programi povezivanja zatvorenika i životinja započeli još 1970-ih.¹¹⁸

¹¹⁶ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 208.

¹¹⁷ The humane society of the United States, *Providing care to Chile's much beloved 'prison cats'*, October 27, 2023, dostupno na: <https://www.humanesociety.org/blog/providing-care-chiles-much-beloved-prison-cats> (22. kolovoza 2024.).

¹¹⁸ The New York Times, *Cats Filled the Prison. Then the Inmates Fell in Love.*, December 31, 2023, dostupno na: <https://www.nytimes.com/2023/12/31/world/americas/cat-prison-chile.html%2022> (24. kolovoza 2024.).

5. RESOCIJALIZACIJA

Iako je o temeljnim pravima zatvorenika već bilo riječi, u nastavku će naglasak biti stavljen na dva specifična prava za koje se u literaturi smatra kako najviše pridonose resocijalizaciji zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora. Prvo od njih je pravo na rad koje će biti objašnjeno na ustavnoj, ali i zakonskoj razini, a za koje se smatra da zatvorenicama pruža sposobnost učenja novih vještina i priprema ih na život nakon otpusta iz zatvorske ustanove.

Drugo pravo o kojem će biti više govora u nastavku je pravo na obrazovanje, što također pospješuje mogućnost resocijalizacije i rehabilitacije. U svrhu ovog rada pojam rehabilitacije i resocijalizacije je podijeljen u dva poglavlja no treba imati na umu kako su oni zapravo vrlo slični i većina postupaka koji obuhvaćaju rehabilitaciju se ujedno mogu odraziti i na resocijalizaciju, a sve u svrhu pripreme zatvorenika za otpust.

5.1. Pravo na rad

Povijesna perspektiva prava na rad nužna je za potpuno razumijevanje rada u zatvorima kao sastavnog dijela izvršavanja kazne zatvora. Uzelac, Žakman Ban i Farkaš ističu sljedeće: „Povijest zatvora od svojih najranijih oblika, pa ponegdje sve do danas, predstavlja ujedno i jednu osebujnu povijest ropskog iskorištavanja ne samo ljudskog rada, već i samoga ljudskog bića.“¹¹⁹ Time se može zaključiti kako je rad zatvorenika predstavljao okrutnu eksploataciju zatvorenika koja se odvijala u često nehumanim i nekontroliranim uvjetima te pritom bez vođenja računa o cilju i uspješnosti rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Nadalje, autori smatraju kako je ipak rad zatvorenika kroz svoju povijest prošao kroz tri različite etape razvoja, a to su: „rad kao kazna, rad kao dopunski element kazne i rad kao sredstvo u procesu resocijalizacije osuđenih osoba.“¹²⁰

Prema Europskim zatvorskim pravilima, ističe se kako se na pravo na rad ima gledati kao na pozitivan element penitencijarnog režima te da se pravo na rad nikako ne smije koristiti kao

¹¹⁹ Uzelac, S., Žakman Ban, V., Farkaš, R., *RAD ZATVORENIKA U FAZI ADAPTACIJE NA ZATVORSKE UVJETE U HRVATSKOJ KAZNIONICI*, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 16, no. 1, 2008., str. 80. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/145886>

¹²⁰ *Ibid.*, str. 81.

kaznu te da je zadaća zatvorskih ustanova da osiguraju posao za svoje zatvorenike koji je korisne prirode.¹²¹ Također, navodi se kako je svrha rada tijekom izdržavanja kazne zatvora upravo takva da pruženi rad omogući zatvoreniku odnosno da mu barem poveća sposobnost zarađivanja za život nakon otpusta iz penitencijarne ustanove.¹²²

Republika Hrvatska je usvojila razne međunarodne ugovore pa između ostaloga i Konvenciju o prisilnom ili obveznom radu (Convention concerning Forced or Compulsory Labour) koja je donesena pod okriljem Međunarodne organizacije rada iz 1930. godine.¹²³ Prema spomenutoj Konvenciji, rad zatvorenika ne smatra se prisilnim radom ako se taj rad odvija pod nadzorom i kontrolom tijela javne vlasti, a ne u korist privatnih osoba, trgovačkih društava ili udruga.¹²⁴ Slično uređenje postoji i u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Naime, članak 4.1. propisuje: Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu. Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad, a u svrhu tumačenja ovog članka pojam „prisilni ili obvezatni rad“ ne obuhvaća: svaki rad koji se u skladu s člankom 5. ove Konvencije zahtijeva od neke osobe na redovitom izdržavanju kazne ili za vrijeme uvjetnog otpusta na slobodu.¹²⁵

Valja spomenuti i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Mandelina pravila) koja su prihvaćena u Ženevi na Prvom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanja s prijestupnicima 1955. godine.¹²⁶ Naime, poslijeratno razdoblje predstavljalo je period velike osjetljivosti pitanja ljudskih prava tijekom izvršavanja kazne zatvora upravo zbog okrutnih postupanja i kršenja ljudskih prava u logorima i kazmionicama pa se tako došlo na ideju da se izrade određena minimalna pravila postupanja i minimalni standardi koje bi trebale slijediti sve države, a počinju se zagovarati resocijalizacija i rehabilitacija kao jednako važni dijelovi izvršavanja kazne zatvora.¹²⁷ Standardna minimalna pravila UN-a propisuju kako zatvorenici moraju imati priliku za rad odnosno za aktivno sudjelovanje u rehabilitaciji, osim ako liječnik ne utvrdi njihovu nesposobnost ili nekvalificiranost za rad, a također se smatra kako je potrebno osigurati dovoljnu količinu

¹²¹ Vijeće Europe, *Europska zatvorska pravila*, 2006., str. 13.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Konvencija o prisilnom ili obveznom radu, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 2/94.

¹²⁴ *Ibid.*, article 2, par. 2. (c).

¹²⁵ Konvencija, čl. 4.1.

¹²⁶ *Zbirka međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, no. 1, 2010., str. 370. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/133083>

¹²⁷ Šeparović, Z., *op. cit.* u bilj. 2, str. 42.

korisnog rada kako bi zatvorenici bili aktivno uposleni tijekom normalnog radnog vremena¹²⁸. Isto tako propisuje se kako rad zatvorenika ne smije biti štetne naravi, a zatvorenike se ne smije držati u odnosu ropstva ili potčinjenosti te ih se od zatvorenika ne smije zahtijevati da rade za osobnu ili privatnu korist zatvorskog osoblja.¹²⁹

Ustavom RH jamči se pravo na rad odredbom da svatko ima pravo na rad.¹³⁰ Međutim, u članku 23. proklamirano je sljedeće: „Zabranjen je prisilni i obvezatni rad.“¹³¹ Što znači da u Republici Hrvatskoj vrijedi apsolutna zabrana prisilnog rada prema svima, uključujući time i zatvorenike, bez obzira što je Republika Hrvatska potpisnica ranije spomenutih konvencija.

S druge strane, ZIKZ također uređuje pitanje rada u zatvorima te propisuje kako se zatvoreniku omogućava rad u skladu s njegovim zdravstvenim sposobnostima, znanjima i mogućnostima koje kaznionica ili zatvor pružaju¹³². Organizacija i način rada trebaju biti što sličniji onima na slobodi, uz primjenu propisa o zaštiti na radu.¹³³ Važno je istaknuti kako postizanje financijske dobiti od rada zatvorenika ne smije biti ostvarena na štetu svrhe izvršavanja kazne zatvora.¹³⁴ Također, teoretičari ističu kako je jedna od bitnih novina činjenica da se zatvorenik može zaposliti na poslovima unutar zatvora odnosno kaznionice, a pruža se mogućnost zaposlenja izvan kaznionice odnosno zatvora kod drugog poslodavca pa se može reći kako se time znatno poboljšao položaj zatvorenika jer se primjerice dolaskom u penalnu ustanovu ne prekida radni kontinuitet ako je to moguće.¹³⁵ Zatvorenik može, uz svoju suglasnost, raditi za drugog poslodavca na poslovima unutar ili izvan kaznionice ili zatvora na temelju ugovora koji s poslodavcem sklapa kaznionica ili zatvor, uz odobrenje Središnjeg ureda, također tim ugovorom se definiraju međusobna prava i obveze.¹³⁶ Za mogućnost nastavka rada kod drugog poslodavca postoje određene zakonske pretpostavke.

Naime, zatvoreniku se može omogućiti nastavak rada kod drugog poslodavca te je za to potreban pisani pristanak tog poslodavca, uz uvjet da je zatvoreniku izrečena kazna zatvora do

¹²⁸ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/443/41/pdf/n1544341.pdf> (20.08.2024.), rule 96.

¹²⁹ *Ibid.*, rule 97.

¹³⁰ Ustav RH, čl. 55. st. 1.

¹³¹ *Ibid.*, čl. 23. st. 2.

¹³² ZIKZ, čl. 87. st. 1.

¹³³ *Ibid.*, čl. 87. st. 3.

¹³⁴ *Ibid.*, čl. 87. st. 6.

¹³⁵ Uzelac, S., Žakman Ban, V., Farkaš, R., *op. cit.* u bilj. 119, str. 80.

¹³⁶ ZIKZ, čl. 89.

jedne godine i ako mu nije izrečena sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, a zatvoreniku koji samostalno obavlja gospodarsku i drugu djelatnost, a pritom mu je izrečena kazna zatvora u trajanju do jedne godine, može se odobriti nastavak obavljanja te djelatnosti u ili izvan kaznionice odnosno zatvora, međutim dok zatvorenik samostalno obavlja gospodarsku ili drugu djelatnost, snosi troškove smještaja u kaznionici odnosno zatvoru, a o navedenim molbama za rad kod drugog poslodavca odlučuje Središnji ured po prethodnom mišljenju upravitelja.¹³⁷

Pravilnikom o radu i raspolaganjem novca zatvorenika detaljnije se uređuje pravo zatvorenika na rad. Propisuje se kako rad zatvorenika predstavlja sastavni dio Pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora te se i ocjenjuje.¹³⁸ Poslovi koje zatvorenici obavljaju su podijeljeni u dvije različite grupe:

1. Pomoćno-tehnički poslovi (režija): u kuhinji i blagovaonici, u prodavaonici za zatvorenike, u skladištu, na održavanju objekata i opreme, na održavanju okoliša te ostali pomoćni poslovi
2. Poslovi u radionicama ustrojstvenih organizacija kaznenih tijela su poslovi: u poljoprivrednoj radionici, metalnoj radionici, radionici održavanja, radionici kartonaže, radno-terapijskoj radionici, drvoprerađivačkoj radionici, radionici ugostiteljstva, grafičkoj radionici, krojačkoj radionici, radionici kamenolom, radionici autoservisa i tehničkog pregleda vozila te drugi poslovi u radionicama¹³⁹.

Osim navedenih, svi zatvorenici su dužni voditi brigu o čistoći te su prema tome dužni svaki dan po dva sata posvetiti obavljanju poslova održavanja i čišćenja svih prostorija bez prava na novčanu naknadu.¹⁴⁰ Predstavnici zatvorskog sustava ipak upozoravaju kako je nažalost mogućnost zapošljavanja unutar kaznionice odnosno zatvora vrlo mala i ograničena što naravno utječe i na njihovu vjerojatnost rehabilitacije i socijalne inkluziju koju rad omogućava.¹⁴¹

¹³⁷ *Ibid.*, čl. 90. st. 1. – 3.

¹³⁸ Pravilnik o radu i raspolaganju novcem zatvorenika, Narodne novine br. 67/2022, čl. 1. st. 1.

¹³⁹ *Ibid.*, čl. 3. st. 1.

¹⁴⁰ *Ibid.*, čl. 6.

¹⁴¹ Uzelac, S., Žakman Ban, V., Farkaš, R., *op. cit.* bilj. 119, str. 80.

5.2. Pravo na obrazovanje

Pravo na obrazovanje također je jedno od temeljnih prava zatvorenika te ga stoga proklamiraju i razni međunarodni dokumenti. Primjerice, već spomenuta Europska zatvorska pravila propisuju kako će se težiti omogućiti dostupnost onih obrazovnih programa koji su primjereni individualnim potrebama i željama zatvorenika, a prvenstvo će imati zatvorenici koji su nepismeni odnosno oni koji nemaju osnovno ili strukovno obrazovanje.¹⁴² Također, posebna će se pažnja usmjeriti na mlađi dio zatvorske populacije.¹⁴³ Može se zaključiti kako obrazovanje odnosno izobrazba zatvorenika postaje jedan od ključnih dijelova izvršavanja kazne zatvora, a sve u svrhu „druge šanse“ odnosno socijalne inkluzije i resocijalizacije prilikom otpusta na slobodu. ZIKZ također uređuje pitanje obrazovanja iscrpno u svojim odredbama pa tako propisuje kako će kaznionica odnosno zatvor, u skladu sa svojim mogućnostima, organizirati osnovno obrazovanje odraslih odnosno obrazovanje zatvorenika koji nemaju završeno osnovnoškolsko obrazovanje, a osim osnovnoškolskog obrazovanja, može organizirati srednjoškolsko obrazovanje odraslih, prekvalifikacije kao i osposobljavanja i usavršavanja zatvorenika.¹⁴⁴ Bitno je napomenuti kako nakon završenog obrazovanja zatvoreniku se izdaje svjedodžba te iz nje ne smije biti vidljivo da je obrazovanje stečeno u kaznionici ili zatvoru.¹⁴⁵ Može se zaključiti kako je takvom odredbom zakonodavac imao na umu zatvorenikovu uspješnost u resocijalizaciji bez stigme zbog izvršavanja kazne zatvora u određenom periodu svoga života.

Andonov smatra sljedeće: „Opismenjivanje, a paralelno s njim i obrazovanje, osnovni su instrumenti društvene integracije zatvorenika. Obrazovanje daje šansu zatvoreniku da radikalno promijeni način života... Obrazovanje je najkvalitetniji oblik resocijalizacije.“¹⁴⁶ U izvješću Pučke pravobraniteljice iz 2022. godine objašnjava kako prema izjavama zatvorenika, ali i zatečenom stanju u kaznionicama i zatvorima, obrazovanje ipak nije toliko dostupno koliko je zakonodavac predvidio da bude. Drugim riječima, odredbe o izobrazbi zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora većim su dijelom „mrtvo slovo na papiru“. Pučka pravobraniteljica navodi sljedeće: „Zatvorenici često navode da su zainteresirani za pohađanje

¹⁴² Vijeće Europe, *Europska zatvorska pravila*, 2006., t. 28.1. -28.2

¹⁴³ *Ibid.*, t. 28.3.

¹⁴⁴ ZIKZ, čl. 99. st. 1. – 2.

¹⁴⁵ *Ibid.*, čl. 100. st. 2.

¹⁴⁶ Andonov, A., *op. cit.* bilj. 1, str. 113.-114.

odgovarajućih stručnih programa namijenjenih obrazovanju odraslih, ali da se oni organiziraju u drugim kaznenim tijelima te im nisu dostupni. Potrebno je uključiti što više zainteresiranih zatvorenika u programe obrazovanja odraslih, a u slučaju da kazneno tijelo nije u mogućnosti to osigurati, trebao bi im se omogućiti premještaj u kaznena tijela koja to mogu organizirati. Pri tome napominjemo da se premještaji izuzetno rijetko odobravaju radi obrazovanja.¹⁴⁷

Damjanović i suradnici, također ističu pozitivne učinke izobrazbe zatvorenika te smatraju kako uz rad, obrazovanje predstavlja jedan od bitnijih čimbenika rehabilitacije zatvorenika.¹⁴⁸ Nadalje, autori smatraju kako zatvorenici tijekom izdržavanja kazne zatvora uz obrazovanje mogu stjecati nova znanja i vještine koja im naposljetku mogu omogućiti odabir boljeg životnog puta odnosno kako bi im se ponudio izlaz iz kriminala i recidiva.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Izvješće Pučke pravobraniteljice iz 2022. godine, *Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*, Zagreb, ožujak, 2023., dostupno na: https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce_pucke_pravobraniteljice_za_2023_godinu/?wpdmdl=18399&refresh=660f9329d147a1712296745 (23. kolovoza 2024.), str. 216.

¹⁴⁸ Damjanović, I., Jandrić, A., Doležal, D., *ULOGA REHABILITACIJE U SVJETLU NOVIH PROMJENA UNUTAR ZAKONA O IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA*. Kriminologija & socijalna integracija, vol. 10, no. 1, 2002., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/145691> (24. kolovoza 2024.), str. 55.

¹⁴⁹ *Ibid.*

6. ZAKLJUČAK

Zatvorenici predstavljaju raznoliku skupinu ljudi različite životne dobi s različitim životnim iskustvima i obrazovnim razinama. Važno je naglasiti kako se mnogi od njih suočavaju s izazovima poput siromaštva, nedostatka obrazovanja, zloupotrebe supstanci, mentalnih bolesti i trauma koje su često pridonijele njihovim postupcima. Kao takva, ova skupina zahtijeva posebnu pažnju i prilagođene programe koji će im pomoći da se suoče s tim problemima i prevladaju ih. Pristup koji uzima u obzir individualne potrebe zatvorenika te pruža adekvatnu podršku i resurse može značajno poboljšati njihove šanse za uspješnu reintegraciju u društvo. Prepoznavanje zatvorenika kao kompleksne skupine, a ne samo kroz prizmu njihovih kaznenih djela, ključno je za razvijanje učinkovitih programa rehabilitacije i smanjenje recidivizma.

Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika ključni su aspekti kaznenog sustava koji imaju za cilj smanjenje recidivizma i povećanje sigurnosti u društvu. Iako su to i dalje pojmovi koji izazivaju dijametralna stajališta, u ovom radu izneseni su pozitivni aspekti utjecaja na zatvorenike. Kroz rehabilitaciju, zatvorenici dobivaju priliku da razviju vještine koje će im pomoći da se nakon izlaska iz zatvora uspješno integriraju u zajednicu. Resocijalizacija omogućava zatvorenicima da se ponovno povežu s društvom, nauče nove socijalne vještine i preuzmu odgovornost za svoje postupke, čime se smanjuje rizik od ponovnog počinjenja kaznenih djela. Ove inicijative ne samo da pomažu pojedincima da izgrade bolji život, već i doprinose općem dobru i sigurnosti zajednice. Društvo u cijelini također ima važnu ulogu u navedenim procesima. Važno je podizati svijest o smanjenju stigmatizacije bivših osuđenika te o podržati različite programe socijalne inkluzije uključujući omogućavanje pristupa obrazovanju, stručnom osposobljavanju, te podršku pri zapošljavanju.

Nijedan zatvorski sustav nije idealan, no u Republici Hrvatskoj postoji mnogo prostora za napredak i unapređenje sustava rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Iako postoje određeni programi koji pomažu zatvorenicima da se pripreme za život nakon zatvora, potrebno je dodatno ulagati u moderne obrazovne i stručno osposobljavanje programe, kao i u psihosocijalnu podršku. Također, potrebna je bolja koordinacija između zatvorskog sustava, nevladinih organizacija i ostalih institucija, uključujući i lokalne zajednice, kako bi se osigurala kontinuirana podrška zatvorenicima nakon izlaska iz zatvora. Poboljšanje ovih aspekata doprinijelo bi smanjenju recidivizma i pomoglo bivšim zatvorenicima da se lakše integriraju u društvo, čime bi se povećala opća sigurnost i kvaliteta života u zajednici.

Edukacija šire javnosti o uvjetima u kojima žive zatvorenici i potrebama za njihovim poboljšanjem ključna je za izgradnju pravednijeg i humanijeg društva. Informiranjem građana o važnosti rehabilitacije i resocijalizacije te o stvarnim uvjetima u zatvorima, potiče se empatija i razumijevanje, što može dovesti do šire podrške za reforme kaznenog sustava. Javna svijest o ovim pitanjima može pomoći u smanjenju stigmatizacije bivših zatvorenika i otvoriti vrata za društvene inicijative koje će podržati njihovu reintegraciju. Na taj način, mogu se stvoriti uvjeti u kojima svaki pojedinac ima priliku za novi početak i doprinos zajednici.

7. SAŽETAK

U ovom radu otvaraju se razna pitanja o stanju zatvorskog sustava u Hrvatskoj i primjeni zakona koji reguliraju izvršavanje kazne zatvora. Pravni okvir u Hrvatskoj predviđa rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika, no izvješća Pučke pravobraniteljice i presude Europskog suda za ljudska prava ukazuju na značajne manjkavosti u praksi, poput prenapučenosti zatvora, loših uvjeta smještaja i nedostatne zdravstvene zaštite. Rad se bavi analizom organizacijske strukture hrvatskog zatvorskog sustava, razlikama između svrhe kažnjavanja i svrhe izricanja kazne, te pravima zatvorenika, uključujući pravo na rad i obrazovanje. U radu se također ističe važnost pravnih i društvenih reformi kako bi se unaprijedio sustav rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Potrebno je osigurati bolje koordinirane programe između zatvorskih institucija, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica, te ulagati u moderne obrazovne i stručno osposobljavajuće programe i psihosocijalnu podršku. Edukacija šire javnosti o pravima zatvorenika i uvjetima u kojima žive ključno je za smanjenje stigmatizacije bivših osuđenika i podršku njihovoj reintegraciji. Zaključno, rad poziva na sveobuhvatno poboljšanje pravnog okvira i njegove primjene u praksi kako bi se osigurala prava zatvorenika, smanjio recidivizam, te povećala sigurnost i kvaliteta života u zajednici.

Ključne riječi: rehabilitacija, resocijalizacija, zatvorski sustav, zatvorenici

7. SUMMARY

In this paper, various questions are raised about the state of the prison system in Croatia and the application of laws regulating the execution of prison sentences. The legal framework in Croatia provides for the rehabilitation and resocialization of prisoners, but reports from the Ombudswoman and rulings of the European Court of Human Rights point to significant shortcomings in practice, such as prison overcrowding, poor living conditions, and inadequate healthcare. The paper analyzes the organizational structure of the Croatian prison system, the differences between the purpose of punishment and the purpose of sentencing, and the rights of prisoners, including the right to work and education. The paper also emphasizes the importance of legal and social reforms to improve the system of rehabilitation and resocialization of prisoners. It is necessary to ensure better coordinated programs between

prison institutions, non-governmental organizations, and local communities, as well as to invest in modern educational and vocational training programs and psychosocial support. Educating the wider public about prisoners' rights and the conditions in which they live is essential for reducing the stigma of former convicts and supporting their reintegration. In conclusion, the paper calls for a comprehensive improvement of the legal framework and its application in practice to ensure prisoners' rights, reduce recidivism, and enhance the safety and quality of life in the community.

Key words: rehabilitation, resocialization, prison system, prisoners

8. LITERATURA

1. Andonov, A., *Primjena pojedinih odredaba Zakona o izvršavanju kazne zatvora*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 20, broj 1/2013, 2013., str. 101-118. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/110989>
2. Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G., *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 13, broj 2/2006, 2006., str. 685-743. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/130351>
3. Cvitanović, L., *Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, MUP RH, Policijska akademija, Zagreb, 1999.
4. Damjanović, I., Jandrić, A., Doležal, D., *ULOGA REHABILITACIJE U SVJETLU NOVIH PROMJENA UNUTAR ZAKONA O IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA*, Kriminologija & socijalna integracija, vol. 10, no. 1, 2002., str. 49-59. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/145691>
5. Dragičević Prtenjača, M., *Lice i naličje pravnih posljedica osude u Hrvatskoj*, Zagrebačka pravna revija, vol. 8, br. 3, 2019., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/245612>
6. Državni zavod za statistiku, *Osuđene punoljetne osobe prema izrečenim kaznama ili drugim mjerama u 2021. godini*, dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29162>
7. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Međunarodni ugovor br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17
8. Ivičević Karas, E., *Penitencijarno pravo*, Biblioteka Monografije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
9. *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, siječanj 2024. Zagreb, dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-01-05/093102/IZVJESCE_RAD_KAZNIONICA_ZATVORA_ODGOJNIH_ZAVODA_2022.pdf
10. Izješće Pučke pravobraniteljice iz 2022. godine, *Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*, Zagreb, ožujak, 2023., dostupno na: https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjescje_pucke_pravobraniteljice_za_2023_godinu/?wpdmdl=18399&refresh=660f9329d147a1712296745

11. Izvješće Pučke pravobraniteljice iz 2023. godine, *Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*, Zagreb, ožujak, 2024., dostupno na: https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce_pucke_pravobraniteljice_za_2023_godinu/?wpdmdl=18399&refresh=660f9329d147a1712296745
12. Josipović, M., Tomašević, G., Tripalo, D., *NOVA ULOGA SUCA U IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 8, br. 2., 2001., str. 85-116. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87083>
13. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.
14. Konvencija o prislinom ili obveznom radu, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 2/94.
15. Kovčo, I., *Kazna zatvora – zašto i kuda?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 8, br. 2, 2001., str. 117.-136. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/129595>
16. Kurtović Mišić, A., Dragičević Prtenjača, M., Strinić, V., *NOVOSTI KOD INSTITUTA POMILOVANJA, PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE, REHABILITACIJE I DAVANJA PODATAKA IZ KAZNENE EVIDENCIJE*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 701.-750. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/110888>
17. Maloić, S., Jandrić Nišević, A., *Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje?*, Kriminologija & socijalna integracija, vol. 28, br. 1, 2020., str. 47-77. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/348723>
18. Novoselec, P., *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Drugo, izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2007.
19. Pravilnik o radu i raspolaganju novcem zatvorenika, Narodne novine br. 67/22
20. Službena stranica Ministarstva pravosuđa i uprave RH, dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-zatvorski-sustav-i-probaciju/zatvorski-sustav/6150>
21. The Council of Europe, *Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 29 September 2022*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680ad6168>
22. The humane society of the United States, *Providing care to Chile's much beloved 'prison cats'*, October 27, 2023. Dostupno na: <https://www.humanesociety.org/blog/providing-care-chiles-much-beloved-prison-cats>

23. The New York Times, *Cats Filled the Prison. Then the Inmates Fell in Love.*, December 31, 2023. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2023/12/31/world/americas/cat-prison-chile.html%2022>
24. Šeparović, Z., *Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.
25. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
26. Uzelac, S., Žakman Ban, V., Farkaš, R., *RAD ZATVORENIKA U FAZI ADAPTACIJE NA ZATVORSKE UVJETE U HRVATSKOJ KAZNIONICI*, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 16, no. 1, 2008., str. 79.-108. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/145886>
27. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) rule 96., Dostupno na službenoj internetskoj stranici Ujedinjenih naroda: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/443/41/pdf/n1544341.pdf>
28. Vijeće Europe, *Europska zatvorska pravila*, 2006., Dostupno na: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>
29. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine br. 14/21, 155/23.
30. Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji, Narodne novine br. 143/12, 105/15, 32/17, 53/22
31. *Zbirka međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, no. 1, 2010., str. 369-500. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/en/file/133083>

Odluke Europskog suda za ljudska prava:

1. *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4451/70, 21. veljače 1975.
2. *Lonić protiv Hrvatske*, br. 8067/12, 4. prosinca 2014.
3. *Muršić protiv Hrvatske*, br. 7334/13, 20. listopada 2016.
4. *Testa protiv Hrvatske*, br. 20877/04, 12. srpnja 2007.
5. *Novak protiv Hrvatske* br. 8883/04, 14. lipnja 2007.,

9. POPIS SLIKA

- Slika 1 Novoprimljeni zatvorenici u 2022. godini s obzirom na vrstu kaznenog djela
- Slika 2 Struktura zatvorenika s obzirom na dob
- Slika 3 Struktura zatvorenika s obzirom na stupanj naobrazbe u 2022. godini
- Slika 4 Osuđene punoljetne osobe prema izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2021.